

MARSAI VIKTOR

Európa félelme az iszlámtól – szekurizáció, tévhitek és valós kihívások

„A valóságban nem annyira a bűnök, mint az ostobaság tette tönkre a Szent Háborúkat. Az ember természetéből kifolyólag sokkal könnyebben ismeri be, hogy bűnös, mint azt, hogy ostoba. Egyetlen keresztes sem ismerte volna el, hogy valódi bűnük a makacs, szűk látókörű tudatlanság és az előrelátás felelőtlen hiánya volt.”¹
(Steven Runciman)

„A szűfiknek van erre egy képük. Olyan ez, mint egy kétágú létra. Egyik oldalán a keresztények, a másikon a muszlimok mennek felfelé – ki-ki a maga módszerével. Minél feljebb jutnak, annál közelebb kerülnek Istenhez – és ezáltal egymáshoz. Am ennek a fordítottja is igaz: minél közelebb kerülnek egymáshoz, annál közelebb jutnak Istenhez is.”²
(Jean-Pierre atya)

Ennek a tanulmánynak a szerzője szigorú értelemben véve se nem iszlám-, se nem terrorizmus-szakértő. Kutatásai során azonban sokszor találkozik a két jelenség összefonódásával, és még ennél is gyakrabban azzal az gyakran irracionális félelemmel, amellyel a Nyugat³ viszonyul az iszlamista szélsőségesekhez, sőt magához az iszlámhoz. A félelem az egyén számára nagyon sokszor bénító erőként jelenik meg, amely, amennyiben nem sikerül megbirkózni vele, a személyes fejlődés fontos gátjává válhat. Ugyanez fokozottan érvényes abban az esetben, ha a félelem különféle társadalmak, közösségek egymáshoz való viszonyában jelenik meg. Ráadásul a félelem a maga sajátos módján képes a teremtésre – egy negatív teremtésre. Olyan dolgok manifesztálására, amelyek tárgyilagosan nézve szinte minden alapot nélkülöznek, megszületésük után mégis önálló léttel bírva egész nemzetek, kultúrák sorsát határozzák meg.

1 Runciman, Steven: *A keresztes hadjáratok története*, Osiris, Budapest, 2002, 992.

2 Aki túlélte. *Új Ember*, 2011. március 13., 5.

3 A fogalom alatt azt a sajátos, keresztény gyökerű – bár mára attól jócskán eltávolodott – civilizációt értem, amely magába foglalja Észak-Amerikát, Nyugat-Európát és Kelet-Európa jelentős részét egészen az orosz, fehérorosz, ukrán és török határig. Ugyanakkor már itt szeretném hangsúlyozni, hogy nem értek egyet azzal a leegyszerűsítő huntingtoni civilizációs felfogással, amely gyakorlatilag monolit tömbökként viszonyul ezekhez az entitásokhoz. A „Nyugat” legalább olyan összetett és bonyolult fogalom és legalább annyira tévhit kapcsolódik hozzá, mint – ahogy majd később látni fogjuk – az iszlámhoz. A jelen tanulmány keretei azonban sajnos nem teszik lehetővé ennek a fogalomnak a fentebbinél mélyebb kibontását.

Biztonságpolitikai szakértőként mély megdöbbenéssel töltött el, amikor az afganisztáni, iraki, szomáliai vagy épp a közelmúltban lezajlott észak-afrikai események kapcsán tanúja lehettem, hogy ezek a félelmek – természetesen más, mögöttes szándékok és mozgatórugók közrejátszásával – miként manifesztálódnak olyan kellően át nem gondolt, hibás vagy épp katasztrofális külpolitikai lépésekké, amelyek hosszú távon mindenképp a nyugati kormányok és szervezetek szavahihetőségét, megbízhatóságát gyengítik az adott térségekben. Mindez azért jár különösen súlyos következményekkel, mert míg a döntéshozók legalábbis egy része valószínűleg – vagy remélhetőleg – tisztában van a mögöttes szándékokkal is, a közvélemény számára ezek az okok általában rejtve maradnak.

A legkiválóbb példa erre Irak esete, amikor a tömegpusztító fegyverek állítólagos birtoklása és a Szaddam-rezsimnek az al-Kaidával fenntartott kapcsolata a 2001. szeptember 11-ét követő, már-már hisztérikus években elegendő indítékul szolgáltattott az amerikai–brit támadásra. Mára már köztudott, hogy a fentebbi két vád koholmányoknak bizonyult: Irak 2003-ban nem rendelkezett tömegpusztító fegyverekkel, és ezzel a brit és amerikai kormányzat is tisztában volt,⁴ az al-Kaida pedig épp a megszállást követő anarchiát kihasználva vethette meg a lábát az országban.⁵ Arról azonban már sokkal kevesebb szó esett a médiában, hogy a támadásnak valójában geopolitikai és gazdasági okai voltak: végleges leszámolás a rezsim regionális törekvéseivel; Bagdadban egy baráti rendszer megalakításával Irán sakkban tartása; az olajkészletek újrafelosztása; illetve az amerikai hadiipari lobbierősítése.⁶ Mindezek ellenére az iraki háború a történelem egyik legnyilvánvalóbb civilizációs összecsapásaként került beállításra, amely mind a nyugati, mind az iszlám világ számára azt látszott igazolni, hogy a másik civilizáció a sajátom vesztét akarja – különösen azután, hogy az országban valóban megjelentek az iszlamista terrorszervezetek, amelyekkel szemben a Szövetségesek szintén mindenféle civilizációs és emberieségi

- 4 Iraq had no WMD: the final verdict. <http://www.guardian.co.uk/world/2004/sep/18/iraq.iraq1>. Megtekintve: 2011. szeptember 13.; illetve: Bush knew Saddam had no weapons of mass destruction. http://www.salon.com/news/opinion/blumenthal/2007/09/06/bush_wmd. Megtekintve: 2011. szeptember 13.
- 5 Saddam had no link to al-Qaeda. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5328592.stm>. Megtekintve: 2011. szeptember 13.
- 6 Az iraki háború kirobantását előkészítő, manipulációkkal és csúsztatásokkal teli médiakampányról lásd: Erlich, Reese – Solomon, Norman: *A célpont Irak. A Bush-kormányzat és az amerikai sajtó összejárása*, Alexandra, Pécs, 2003.; a hadműveletek előkészítéséről, a hadi- és olajipar, illetve a kormányzati körök összefonódásáról lásd Charles Ferguson *No End in Sight* című zseniális dokumentumfilmjét (Magnolia Pictures, 2007). A témában a muszlim világon esett legfőbb sérelmeket lásd még: Ali, Tariq: *Bush in Babylon. The Recolonisation of Iraq*. Verso, London–New York, 2003.

normát áthágó eszközökkel léptek fel.⁷ Az így kialakult kölcsönös bizalmatlanság, esetenként gyűlölet, miután a szerencsétlen nyugati közbeszéd és a radikális iszlamisták hatékony propagandájának köszönhetően civilizációs perspektívába helyeződött, döntő mértékben járult hozzá ahhoz, hogy tovább fokozza a szeptember 11., illetve Afganisztán lerohanásának sokkjából még épphogy csak felocsúdott tömegek dühét, félelmét, és a keresztes háborúktól kezdve a középkori iszlám hódító háborúig ismét minden sérelem a felszínre kerüljön.

Ebből a folyamatból – különösen a madridi és londoni támadások után – Európa sem vonhatta ki magát. Az iszlám „gyanús-sá” vált az öreg kontinensen, és az európaiak félelme az iszlám fundamentalizmustól, illetve a terrrorszervezetektől elindított egy negatív teremtési folyamat, amelynek mérges gyümölcsei még nem értek be teljesen, de hatásai már jól érzékelhetőek nem csupán a bulvársajtó, de a nagypolitika szintjén is.⁸ Az iszlám és a nyugati kultúrkör között jelenleg súlyos bizalmi szakadék tátong, és egyik fél munkálkodása sem afelé mutat, hogy ezt a szakadékot áthidalják.

Fontos leszögezni, hogy ennek a tanulmánynak az írója nem hisz a „civilizációs összecsapás” determinisztikus víziójában, melynek gyökere ezen nagy kultúrák alapjaiban és antagónisztikus ellentéteiben lenne keresendő. Egész egyszerűen azért, mert ennek az összecsapásnak a szereplői – a „Nyugat” és az „iszlám” – abban a formában, ahogy ezek az elméletek és képviselőik elképzelik – mint homogén, jól körülhatárolható entitások – nem léteznek. Oszama bin Ladenben, Ajman al-Zavahiriben vagy épp Anders Breivikben az a közös, hogy egy olyan háború katonáinak harangozzák be magukat, amely valószínűleg sohasem létezett – viszont mindent el szeretnének követni annak érdekében, hogy létrejöjjön. Mint a későbbiekben látni fogjuk, a történelemben nagyon kevés példa akad arra, hogy az iszlám vagy a keresztény vallás mint olyan viselt egymással hatat – még az olyan, első ránézésre nyilvánvaló esetekben is, mint az iszlám kezdeti terjeszkedése⁹ vagy a keresztes hadjáratok¹⁰; sokkal inkább az Irak esetében is tetten érhető gazdasági, szociális, geo-

7 Gondolok itt például az ezreket érintő kínvallatásokra. A kiszivárogtatott anyagok egyébként tartalmazzák az al-Kaida keresztények elleni akcióit is. Wikileaks: Az iraki háború testközelből. http://kitekinto.hu/iszlam/2010/10/25/wikileaks_iraki_haboru_testkozelbl. Megtekintve: 2011. szeptember 13.

8 Lásd: Csicsmann László: Az európai iszlám közösségek társadalmi integrációjának kérdőjelei a biztonságpolitikai kihívások tükrében, in Krizmanits József (szerk.): *Vallási fundamentalizmus. Tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*. Politológiai Párbeszéd Társasága – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2008. 297–320.; 298.

9 Erről lásd: Goldziher Ignác: *Az iszlám története*. Franklin-társulat – Révai Testvérek, Budapest, é. n., reprint kiadás. 55–56., 89–90.

10 Ld. Runciman, i. m. teljes művét, az összefoglalás: 985–991.; Székely György: *Telepesek, keresztes hadjáratok*, in Klaniczay Gábor (szerk.): *Európa ezer éve. A középkor I.* Osiris, Budapest, 2004. 338–341.

politikai érdekek alkották ezen konfliktusok fő mozgatórugóit, a vallás csupán egy hasznos és jól felhasználható mázat jelentett a valós szándékok elfedésére. Természetesen mindig akadtak olyan csoportok, egyének, akik valóban vallási meggyőződésből vágtak bele ezekbe a küzdelmekbe, de ezek – különösen a vezetők szintjén – szinte mindig kisebbséget jelentettek az utilitaristák és a kalandvágók tömegével szemben.¹¹

Mindezeket figyelembe véve alaposan meg kell vizsgálnunk, hogy azok a félelmek, amelyeket az európai társadalmak táplálnak az iszlámmal szemben, milyen valós tényekre támaszkodhatnak. Tovább árnyalva a kérdést: azért jelentenek-e ezek az emberek kihívást az európai társadalmaknak, mert az iszlám követői, vagy pedig a velük való konfliktusok lényege más gyökekre vezethető vissza, és ezen konfliktus lényege *nem* biztonságpolitikai¹² jellegű? Annak érdekében, hogy erről megnyugtató képet kaphassunk, biztonságpolitikai elemzésnek fogom alávetni az iszlám közösség és a szélsőségesek európai tevékenységét. Először azt fogom megvizsgálni, hogy melyek azok az elterjedt állítások, amelyek az iszlám csoportokkal kapcsolatban megjelentek a közelmúltban zajló európai közbeszédben. Azt, hogy ennek miért van különösen nagy jelentősége, a szekurizáció fogalmának bemutatásával fogom érzékeltetni. Ezek után elemezni fogom, melyek azok a tévhitek, amelyeket ez a közbeszéd életre hívott vagy felerősített. A biztonságpolitikai megközelítés lezárásaként pedig statisztikai adatok alapján fogom bizonyítani, hogy a muszlimok mint vallási közösség önmagukban jelenleg elhanyagolható biztonságpolitikai kihívást jelentenek Európa számára. Még egyszer hangsúlyoznám, nem azt állítom, hogy nem létezik iszlamista terrorfenyegetés kontinensünkön, de azt igen, hogy ennek mértékét a közbeszéd egy öngerjesztő és gyakran áltudományos folyamat keretében messze túlértékeli. *Tagadhatatlan, hogy maguk az iszlám szélsőségesek biztonsági kihívást jelentenek – de ez nem jelenti azt, hogy maguk az iszlám közösségek is.*

Ugyanakkor azt sem állítom, hogy a muszlim közösségek és a befogadó európai társadalmak együttélése problémamentes. Ezek a feszültségek nagyon is léteznek, de sokkal inkább értelmezhetők szociális, gazdasági, kulturális, közrendészeti dimenziókban, mint a biztonságpolitika szintjén. A tanulmány utolsó fejezetében arra teszek kísérletet, hogy ezen feszültségek jellegét bemutassam. Az előző résztől eltérően itt sokkal inkább kérdése-

11 Ezen tételtem igazolására ajánlom: Runciman, i. m., Goldziher, i. m., illetve Ferguson, i. m.

12 A biztonságpolitika fogalmáról rendkívül kiterjedt diskurzus zajlik mind a világban, mind Magyarországon. Általánosan elfogadottnak tekinthetjük azt a nézetet, miszerint a közrendvédelmi feladatok csak abban az esetben érik el a biztonságpolitikai dimenziót, ha egy egész közösség sorsára vannak hatással, és túlmutatnak az egyén szintjén: vagyis a terrorcselekmények többsége idetartozik, de például a hasznoszerzés céljából elkövetett rablótámadás nem. Gazdag Ferenc – Tóth Péter: A biztonság fogalmának hatáiról, *Nemzet és Biztonság*, 2008/1, 3–10.

ket és problémákat szeretnék megfogalmazni, mint válaszokat adni vagy állításokat tenni. Éppen ezért úgy vélem, az itt megjelenő kérdések lehetnek a következő irányai az európai muszlimokkal foglalkozó további kutatásoknak, a muszlim–nem muszlim közösségek együttéléséről folyó további gondolkodásnak, párbeszédnek.

A diskurzus

Az iszlám és a Nyugat együttélésnek problémája nem új keletű a történelemben. A két civilizáció viszonya és az erről kezdődő diskurzus a hidegháború után került ismét az érdeklődés középpontjába, és ebbe robbantak bele a 2001. szeptember 11-i terroristámadások, majd a madridi és londoni merényletek 2004-ben, illetve 2005-ben. Mint ahogy az várható volt, az első reakciókban szinte a közbeszéd minden szintjén – a politikusoktól az utca emberéig – az érzelmek és a hisztéria domináltak. Mégis, többeket mély megdöbbenéssel töltött el az amerikai kormányzat és szövetségeseinek szűklátókörűsége, amellyel megtámadták Afganisztánt, és ez csak tovább fokozódott a harmadik Öböl-háború – Száddám Husszein rendszerének megdöntése – kapcsán. De ugyanez a hisztérikus reakció volt tapasztalható az átlagemberek szintjén is, gondoljunk csak a londoni metróban fatális tévedésként agyonlőtt brazil fiatalemberre.¹³

Ami azonban ezután következett, az romboló hatásaiban valószínűleg messze túlmutatott a kezdeti reakciókon. Az iszlám és a terrorizmus kapcsolatáról kialakuló diskurzus hangneme ugyan mérséklődött, de mögöttes tartama mit sem változott. Kimondva vagy kimondatlanul a globális terrorizmus elleni küzdelem – amely *szinte minden esetben a különféle iszlamista csoportok elleni fellépést jelentette* – olyan közös ügyé vált a Nyugat számára, amelyet nem lehetett többé megkérdőjelezni – nem csupán léteben, hanem prioritásában sem. A terrorizmus egy csapásra a világunkat és életmódunkat alapjaiban veszélyeztető elsődleges fenyegetéssé változott, amely maga mögé utasított minden más problémát – beleértve a környezetszennyezést, a globális felmelegedést, a világszerte növekvő élelmiszerárakat, a működésképtelen államokat vagy a helyi háborúkat. Megdöbentő, hogy az ez idő tájt megszülető különféle dokumentumok – az Egyesült Államok Nemzeti Biztonsági Stratégiája¹⁴, az Európai Unió Biz-

13 A brazil állampolgárságú Jean Charles de Menezes épp munkába tartott, amikor a londoni metróban posztoló egyik járőr – félreértve a fiatalember viselkedését – hét lövéssel végzett vele. Az eset nem sokkal az 56 emberélelet követelő július 7-i merényletsorozat és egy nappal a 21-i újabb merényletkísérelt után történt. <http://www.mno.hu/portal/297919>. Megtekintve: 2011. március 16.

14 The National Security Strategy of the US 2002. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>. Megtekintve: 2011. március 16.

tonsági Stratégiája¹⁵ vagy épp a magyar nemzeti stratégia¹⁶ – kivétel nélkül első helyen tárgyalták a terrorizmust mint az adott entitást fenyegető legfőbb kihívást. Bár sokan sok helyen hívták fel a figyelmet ennek veszélyeire, és a későbbi dokumentumok már jóval árnyaltabban közelítenek a kérdéshez, az elmúlt években rögzült mechanizmusok nehezen változnak meg. Az elvetett magok termékeny talajra hullottak, és a palackból kiszabadult szellemet ma már nem olyan könnyű megszelídíteni: ez egyben köszönhető a média nehezen kontrollálható és gyakran felelőtlen szerepének,¹⁷ illetve a különféle érdekcsoportoknak, amelyeknek világnézeti, ideológiai, hitbéli vagy gazdasági okok miatt nem áll érdekében kimondani, hogy a király meztelen.¹⁸ Sőt – dacolva az összeesküvés-elméletekkel – az elsöprő többségük valószínűleg őszintén hisz ügyének igaz voltában és abban, hogy az iszlám a Sátántól való.¹⁹

A helyzetet bonyolítja, hogy ma már sajnos azok a kissé szentimentálisnak tűnő vélemények sem tarthatóak, melyek szerint az iszlám közösségek és a Nyugat közt feszülő problémák csupán a fejekben léteznek (még akkor is, ha ez az ezredforduló tájkán nagyjából igaz is volt). Európának ugyanis napjainkra két nagyon is valóságos problémával kell szembenéznie. Az egyik az iszlám szélsőségesek jelentette fenyegetés, amely kétségkívül jelen van a kontinensen. A másik az az egyre többen hangoztatott vélemény, hogy a multikulturális együttélés eddigi gyakorlata kudarcot vallott, és amely Angela Merkel német kancellár 2010. októberi nyilatkozatával²⁰ lépett ki a tabuk világából a valóban el- és beismert problémák közé. A közelmúlt különféle törvényi rendelkezései és felmérései pedig Franciaországtól Svájcra át

- 15 European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World 2003. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>. Megtekintve: 2011. március 16.
- 16 A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája 2004. <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Hungary-2004.pdf>. Megtekintve: 2011. március 16.
- 17 A média és a terrorizmus kapcsolatáról lásd: Wilkinson, Paul: A média és a terrorizmus – újraértékelés, in Tóth Péter (szerk.): *A terrorizmus anatómiája*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006, 115–130. A közelmúlt eseményei közül jó példa erre a norvégiai terrortámadás, amikor információ hiányában a különféle médiumok – mint pl. a CNN – azzal a feltételezéssel álltak elő, hogy a támadást iszlamisták hajtották végre, sőt megszülettek azok az elemzések is, amelyek ennek távlati hatásait vizsgálták (Stratfor: What the Norwegian Attack Could Mean for Europe? www.stratfor.com. Megtekintve: 2011. július 22.).
- 18 Például lásd: Erlich–Solomon, i. m., különösen 21–32., 41–53. Ahogy Solomon fogalmaz, „egyetlen ipari terméknek sincs szüksége akkora marketingre, mint a hatalmas forrásigényű, embertömegek pusztulását eredményező háborúnak.” (30) Márpedig az iszlám szélsőséges és kevésbé szélsőséges csoportjai ellen viselt „War on Terror” a 21. század eddigi legkiterjedtebb, legköltségesebb és egyik legvéresebb háborúja.
- 19 Gondolok itt a Koránt elégető floridai lelkipásztorra vagy a Holland Szabadságpárt politikusának, Geert Wildersnek iszlámellenes kisfilmjére és kirohásaira.
- 20 Merkel: a multikulturális Németország megbukott. http://www.nol.hu/kulfold/merkel_a_multikulturalis_nemetorszag_megbukott. Megtekintve: 2011. március 17.

Finnszágig azt mutatják, hogy az európai társadalmak jelentős része elérkezett a túrérszögig a bevándorlókkal és a multikulturális együttéléssel kapcsolatban.²¹

Mielőtt azonban mindezekből távlati következtetéseket vonnánk le, fel kell tennünk három alapvető kérdést:

Milyen méretű a valós fenyegetés az iszlám szélsőségesek részéről?

Milyen valós okok állnak a két jelenség hátterében?

Mi a két jelenség egymáshoz való viszonya?

Ha ezeket a kérdéseket feltesszük magunknak, egyértelművé válik, hogy Nyugat félelmeinek van-e bármilyen alapja, és hogy vizsgálódásainkat milyen irányba kell tovább folytatnunk. Ahhoz, hogy megértsük, miért siklik mégis félre ez a folyamat, és hogy a tények helyett miért engedünk inkább kiszámíthatatlannabb érzelmeinknek és felszínes benyomásainknak ebben a diskurzusban, meg kell vizsgálnunk a *szekurizáció* fogalmát, amely több szempontból is magyarázatot ad Nyugat irracionális magatartására és félelmeinek gyökereire.

A szekurizáció csapdájában

A szekurizáció (biztonságiasítás, angolul: securitization)²² a koppenhágai iskolán²³ keresztül a modern biztonságelméletek egyik kulcsfogalmává vált. A szekurizáció lényege az, hogy annak eldöntését, hogy mi számít biztonsági kihívásnak, a modern társadalmak nem objektív mércék használatán keresztül határozzák meg. Ehelyett a társadalmi diskurzus lesz az a közeg, ahol kikristályosodnak az adott társadalomra irányuló biztonsági fenyegetések, és amely meghatározza azok súlyosságát. A szekurizáció – a keresztény házassági eskükhöz vagy a névadáshoz hasonlóan – egy sokszereplős *speech act*:²⁴ egy olyan cselekvés, amikor a kimondott szavak erejével hozunk létre egy új, korábban nem létezőt valóságot. A házasságkötéskor a felek beleegyezése és a papi áldás szavai hoznak létre egy új minőséget, egy családot,

21 Spanyolországban, Nagy-Britanniában vagy Olaszországban a lakosság 65 %-ának véleménye szerint túl sok bevándorló van az országban. Mindössze Svédország és Lengyelországban voltak többségben azok, akik a bevándorlást pozitív jelenségként értékelték. Europeans overwhelmingly against immigration. <http://www.eutimes.net/2011/08/europeans-overwhelmingly-against-immigration/>. Megtekintve: 2011. szeptember 14.

22 Részletesen lásd: Berry Buzan – Ole Waever – Jaap de Wilde: *Security. A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

23 A koppenhágai iskola képviselői – Berry Buzan, Ole Waever – a biztonság értelmezésének tágabb dimenzióit hirdették, és elutasították a szűkebb, csak a katonai szektorra vonatkozó megközelítést.

24 A szó szerinti fordítás (beszédaktus) nem adja vissza a terminus technikus többletjelentését, sőt félreérthető is, így a szövegben az angol formát fogom használni.

mint ahogy a névadás is azzal, hogy kiemel valakit vagy valamit a névtelenség tömegéből, jól megkülönböztethető identitással ruházza fel azt. Ehhez hasonlóan a *speech act*ként működő szekurizáció máról holnapra központi szerephez juttathat korábban ignorált problémákat, míg másokat figyelmen kívül hagyhat. Az iszlám terrorizmus esetében teljesen nyilvánvaló ez a folyamat: az al-Kaida már 2001 előtt is követett el pusztító merényleteket, a dzsihadista szélsőségesek pedig már a nyolcvanas évek végétől megerősödtek Afganisztánban, mindezek a problémák mégis csak a szeptember 11-i terrortámadások után kerültek a figyelem középpontjába.

A fentiekből következik, hogy a szekurizáció elképzelhetetlen a modern tömegmédiá megjelenése előtti időkben. Fontos ugyanis látnunk, hogy itt nem csupán egyirányú folyamatról van szó, a média „manipulatív” hatásáról: a szekurizáció önmagában neutrális fogalom és messze nem egyenlő a manipulálással, sőt elvben lehetőséget teremt a különféle nézőpontok ütköztetésére, és egy kellően differenciált médiarendszerben valóban segíthet eldönteni valamiről, hogy biztonsági kihívás-e vagy sem. A szekurizáció valóban egy *diskurzus*, amelyben a politikusoktól kezdve a szakembereken át az átlagpolgárokig mindenki részt vehet. A szekurizációban fontos szerepe van a kölcsönös kritikáknak, a vélemények gyakran komoly ütköztetésének és az álláspontok folyamatos változásának. A szekurizáció folyamatában mindig van valami elasztikusság, mint ahogy a többékevésbé kikristályosodott végtermék jövője is bizonytalan. Sőt a szekurizáció kudarcot is vallhat: az Egyesült Államok kormánya például a vietnami háború kapcsán képtelen volt meggyőzni arról az amerikai közvéleményt, hogy a misszió az USA nemzeti érdekeit szolgálja.²⁵ Ugyanakkor minél hosszabban húzódik egy-egy jelenség esetében ez a diskurzus, a kialakult végeredmény annál stabilabb. Az iszlamista terrorizmus esetében ez magyarázza azt, miért olyan nehéz megszabadulni a már kialakult előítéletektől.

Mint mondtuk, a szekurizáció alapvetően nem tekinthető negatív jelenségnek, hisz elvben lehetővé teszi, hogy ne csupán a kormányok, hanem az egész közösség véleményét nyilvánítson egy-egy problémás jelenség kapcsán, és eldöntse, biztonsági fenyegetésként értelmezi-e azt. Ugyanakkor ennek alapfeltétele, hogy a társadalom valóban nyitott legyen a vitára, amelyben a hozzáértők hangja is korlátlanul érvényesül, valamint, hogy a társadalom tagjai kellő felnőttésséggel, odafigyeléssel és felelősségtudattal mérlegeljék a diskurzusban felmerülő nézőpontokat, információkat. Amennyiben ezt elmulasztják, könnyen azok véleménye kerekedhet felül, akiknek erősebb a hangja, és több forrásuk van a médiában történő szereplésre. Mindebből következik, hogy egy, a társadalom egészét megrázó történelmi sokk

25 Buzan–Waeber–de Wilde, i. m. 42.

után – amilyen szeptember 11. volt még Európa számára is, nem feledkezve meg a későbbi európai támadásokról – a szekurizáció folyamata könnyen vakvágányra tévedhet, és olyan nézőpontok diadalmaskodhatnak, melyek téves valóságpercepciókon alapulnak.

Mindezekén túlmenően a szekurizáció még egy fontos veszélyforrást hordoz magában: az abszolutizálásra való igényét. Sokszor halljuk azt az elsöprőnek szánt érvet, hogy „a biztonság az első”. Valóban, a biztonságra oda kell figyelnünk, hiszen ha nincs biztonság – akár személyes, akár az egész közösséget érintő –, akkor minden más tevékenység nagyon gyorsan ellehetetlenül. A szekurizáció ereje abban rejlik, hogy elvben olyan témákat tematizál, amelyek mindenkit zsigerileg érintenek. A fentebbi érvek azonban nagyon veszélyesek lehetnek, ha a szekurizációs folyamat félresiklik. Mindannyian tudnánk példát hozni a mccarthyizmustól kezdve a kommunista titkosszolgálatok módszereiig annak bemutatására, hogy a nagyobb biztonság címszava alatt hogyan gázoltak bele az emberek millióinak magánéletébe és nyomták el, félemlítettek meg őket. Ráadásul a biztonságot őrző szervek – a rendvédelmi testületek, a titkosszolgálatok, a fegyveres erők – a történelemben mindig hajlamosak voltak túlértékelni szerepüket és a társadalomnak tett szolgálataik értékét – még a demokratikus társadalmak esetében is –, ezért „cserébe” pedig olyan jogkörökbe belekontárkodni (politika, gazdaság, kultúra), amelyek nem tartoztak a felelősségi körükbe. Ilyenkor történik meg az, hogy olyan dolgok is a biztonsági tanulmányok – és ne feledjük: az azokért felelő szervek – vizsgálata, ellenőrzése alá kerülnek, amelyek alapvetően más diszciplínákhoz tartoznának.

Esetünkben az iszlám és a terrorizmus kapcsán e negatív szekurizáció mintapéldájának lehetünk a tanúi. Az európai iszlám közösségek és a befogadó államok polgárainak együttéléséből fakadó, kétségtelenül létező problémák számos területet érintenek – de legkevésbé a biztonsági tanulmányokét. Mint mondtuk, tagadhatatlan, hogy maguk az iszlám szélsőségesek biztonsági kihívást jelentenek, de ez nem jelenti azt, hogy maguk az iszlám közösségek is. A későbbiekben látni fogjuk: a statisztikákból világosan kirajzolódik, hogy Európa terrorfenyegetettsége minimális, illetve a muszlim terroristák száma az európai iszlámhívók számához viszonyítva elenyésző. Az együttélésből fakadó konfliktusok persze erősítik a muszlimok radikalizálódását, de ez nem jelenti azt, hogy hamarosan öngyilkos merénylők fogják ellepni Európa nagyvárosait. Egyes személyek ráléphetnek ugyan erre az ösvényre, de a muszlim fiatalok többsége egyelőre nem a dzsihádban találja meg az egyéni érvényesülés útját. Ahogy Csicsmann László hangsúlyozza, a muszlimok döntő hányada „az európai társadalmakba való beilleszkedés mellett

teszi le a voksát, és elutasítja hittársaik erőszakos megnyilvánulásait”.²⁶

Úgy tűnik tehát, hogy ahhoz, hogy a Nyugat túllépjen félelmein, az eddigi negatív hatású diskurzus után szükség van egy *de-szekurizációs* párbeszédre, amely valós dimenzióiban, a biztonság fogalmán túllépve mutatja meg a muszlim–nyugati viszonyt. Ennek sikeréhez elengedhetetlen a nagy médiabirodalmak, politikusok, biztonságpolitikai szakértők bevonása, akik aktív szerepet játszottak az iszlámról való negatív kép kialakításában – de elengedhetetlen a muszlim fél részvétele is, ráadásul olyan formában, hogy prominens képviselői igenis merjenek szembenézni a fentebb már említett feszültségekkel, az iszlám vadhajtásaival, hisz ne feledjük, ez a negatív szekurizációs folyamat az iszlám világban is végbement. Ezen közös diskurzus elsődleges céljának annak kell lennie, hogy lebontson néhány olyan tévhitet, illetve absztrakciót, amelyek nagyban megakadályozzák a két kultúrkör kapcsolatának megértését. A tévhiteteket azért, mert egész egyszerűen valótlanokat állítanak, az absztrakciókat pedig azért, mert olyan mértékben egyszerűsíthetők le a valóságot, mely esetünkben könnyen tévutakra vezethet.

Tévhitok és absztrakciók

Absztrakcióra szükségünk van, mert ezek nélkül nem tudnánk kommunikálni egymással, és leírni a minket körülvevő világot. E tanulmány szerzője is él ezzel a módszerrel, amikor olyan bonyolult jelentésrétegtű szavakat használ, mint *kereszténység*, *Nyugat*, *iszlám*, *civilizáció*. Néhány esetben mégis szükségesnek érzem, hogy a helyére tegyek bizonyos fogalmakat, illetve megmutassam, hogyan használjuk gyakran pontatlanul őket. Ami a tévhitet illeti, ez az egyszerűbb eset: a tévhit – nevéből eredően – olyan állítás képviselete, amely nem igaz, így a tények felsorolásával cáfolata könnyen végrehajtható. Ebben a fejezetben öt fontos absztrakciót, illetve tévhitet szeretnék alaposabban megvizsgálni/eloszlatni, amelyek alapvető fontosságúak lehetnek a de-szekurizáció folyamatában és egy pozitív diskurzus kialakításában vizsgálatunk tárgyát illetően.

1. *A Nyugat és az iszlám között jelenleg a civilizációk összecsapása folyik.* A civilizációk összecsapásának gondolata Samuel Huntington 1993-as tanulmányával,²⁷ majd annak kibővített könyvváltozatával terjedt el a nyugati akadémiai világban, és hatása – különösen az Egyesült Államok esetében – a politikai döntéshozatali szférát is elérte. Huntington víziója szerint a posztbipoláris világban a különféle szövetségi rendszerek nem az ideológiák,

26 Csicsmann, i. m. 298.

27 Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations?*, in *Foreign Affairs*, Vol. 72., 1992–93. <http://www.freerepublic.com/focus/news/664292/posts>. Megtekintve: 2011. március 17.

hanem a civilizációs törésvonalak mentén fognak kialakulni. A Nyugat eddigi domináns szerepe meggyengül, más civilizációk pedig felemelkednek. Ezen belül a szerző hangsúlyozza az iszlámot, mint olyan civilizációt, amely egy „agresszív civilizáció” (Kínával együtt), és belső dinamizmusa miatt (népességrobbanás, világkép, archaikus örökségek, problémás állampolgári lojalitás) összeütközésbe kerül a Nyugattal. Huntington ennek jelét látta a második Öböl-háborúban (1991), a délszláv polgárháborúban, a csecsen–orosz összeütközésekben vagy az iszlám terrorizmusban.

Huntington elméletét sokan és sokfelől támadták. Ennek egyik legnyilvánvalóbb felülete az volt, hogy Huntington a posztbipoláris világrend leírásánál nyilvánvalóan nem tudott megszabadulni a „mi és ők” nézőponttól, és az új rendszerben is egy olyan szembenállást keresett, mely lényegében helyettesítheti a korábbi nagyhatalmi versengést – csak most nem két szuperhatalom, hanem két civilizáció részvételével.²⁸ A másik alapvető problémát az jelentette, hogy a szerző olyan változatlan és homogén entitásokként kezelte az egyes civilizációkat, amilyenek azok sohasem voltak. Mindennek az lett a végeredménye, hogy bár munkája számos értékes meglátást tartalmazott, összességében mégsem volt alkalmas az új világrend értelmezésére. A vita valószínűleg komolyabb következmények nélkül lecsengett volna, ha az amerikai kormányzat – kiemelve az elmélet legrosszabb elemeit – a terrorizmus elleni harcát alapvetően nem egy civilizációs konfliktus elméleti kereteibe ágyazza bele. A bush-i „keresztes hadjárat” víziója²⁹ a kifacsart huntingtoni elmélettel felvértezve és két háborútól megtámogatva olyan súlyos következményekkel járt Nyugat és az iszlám kapcsolatában, amelyet a különféle békülési kísérletek – mint Obama elnök kairói beszéde – sem tudnak egyelőre feledtetni. Mindezeket szem előtt tartva láthatjuk, hogy egy ártatlannak tűnő tudományos értekezés milyen végzetes eseményekhez vezethet el.

2. *Az iszlám mint egységes fogalom és közösség.* Bár az *iszlám* szó nagyon sokszor hangzik el ebben a szövegben, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ez a fogalom legalább akkora absztrakció, mint a *kereszténység*. Ha a legkisebb közös nevezőt keresnénk ezek között a csoportok között, az iszlámban legfeljebb Allahig és Mohamedig, míg a kereszténységben az Atyáig és Jézus Krisztusig jutnánk el. Minden más téren, gyakran még a legalapvetőbb morális és teológiai kérdésekben is olyan elmentmondások tapasztalhatóak, hogy egy-egy keresztény vagy muszlim néha sokkal közelebb érezheti magához a másik nagy világvallás egy bizonyos ágának képviselőjét, mint saját hittár-

28 Vö.: Said, Edward: *The Clash of Ignorance*. <http://www.thenation.com/article/clash-ignorance>. Megtekintve: 2011. március 17.

29 *Keresztes háború – kiiktatva*. <http://nol.hu/archivum/archiv-33782>. Megtekintve: 2011. március 17.

sát.³⁰ Egyes szerzők egészen odáig mentek, hogy valójában az *Umma*, a muszlim hívók közössége nem több egy geopolitikai absztrakciónál, és az iszlám–Nyugat ellentét nem is elsősorban az európai és észak-amerikai civilizáció találmánya, hanem a politikai iszlám fő eszköze, amellyel megkísérlik az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig terjedő, negyven különféle országban szétszórót egymilliárd muszlimot valamiféle közös táborba terelni.³¹

De a közvetlen politikai ideológián túlmenően is rendkívül súlyos feszültségeket találunk magán az iszlámon belül, amely össze sem hasonlítható a mai keresztény egyházak és felekezetek közötti versengéssel. Bret Stephens – bekapcsolódva a huntingtoni elmélet körüli vitába – a *The Wall Street Journal*-ban megjelent írásában egészen odáig megy, hogy itt valójában az iszlámon belüli polgárháborúnak lehetünk a tanúi, amely a 16–17. század nagy európai vallásháborúira emlékeztet leginkább (és amelyek háttérében akkor is sokkal inkább különféle hatalmi érdekek és politikai megfontolások, mint a vallási meggyőződés volt a fő mozgatórugó). A Stephens által hozott számadatok és trendek valóban elgondolkodtatóak. 2001. szeptember 11-e előtt az iszlamista terrorcsoportok által végrehajtott akciók célpontjainak és áldozatainak többsége nem muszlim volt. Az elmúlt tíz évben azonban megfordult az arány. 2007-ben a Közel-Keleten nyolcezren haltak meg terrortámadásokban, és ezek között mindössze néhány izraeli állampolgárt találunk – az áldozatok döntő többsége muszlim volt. Az ez évben elkövetett 270 öngyilkos akcióból 240-et követtek el valamelyik iszlám országban, és ennek során 100 mecsetet robbantottak fel a szintén muszlim terroristák.³² Hogy néhány konkrét példát hozzunk, a palesztinok esetében elég megemlíteni a Hamasz és a Fatah közti ellentétet; Szomáliában a mérsékelt szúfik és a vahabiták közti vallásháborút, amely legalább olyan fontos eleme az ott zajló polgárháborúnak, mint az Átmeneti Szövetségi Kormány és az Afrikai

30 Gondolok itt például a szúfi misztikusok és a keresztény spiritualizmus közötti hasonlóságra. E tanulmány szerzője például sokkal közelebb érzi magához ezt a muszlim irányzatot, mint egyes olyan keresztény közösségeket, amelyek a megváltottságot és az üdvösség kegyelmét kizárólag a keresztény hívek kiváltságának tartják. De ezt valószínűleg egy szúfi is megerősítené, ha megkérdeznénk tőle, hogy a vahabitákat vagy egy jámbor keresztény spiritalistát tekint-e önmagához közelebb állónak. Jean-Pierre testvér, az algériai tibhirine-i szerzetesek elleni támadás egyik túlélője erről – ahogy ezt az egyik mottóban már idéztem – így mesél: „A szúfiknak van erre egy képük. Olyan ez, mint egy kétágú létra. Egyik oldalán a keresztények, a másikon a muszlimok mennek felfelé – ki-ki a maga módszerével. Minél feljebb jutnak, annál közelebb kerülnek Istenhez – és ezáltal egymáshoz. Am ennek a fordítottja is igaz: minél közelebb kerülnek egymáshoz, annál közelebb jutnak Istenhez is.” Aki túlélte, in *Új Ember*, 2011. március 13., 5.

31 Lacoste, Yves: *Geopolitika, in Geopolitika és biztonság*. Zrínyi, Budapest, 2006, 106.

32 Stephens, Bret: *How to Manage Savagery?* 2008. <http://futurefastforward.com/military-intelligence/333-bret-stephens>. Megtekintve: 2011. március 22.

Unió békefenntartói elleni harc; az iraki szunnita–síita ellentétet, amely a Száddám-rezsim bukása után vérbe borította az országot; vagy a pakisztáni tálibok akcióit, akiknek a támadásaiban a becslések szerint csak 2007-ben 1500 hittársuk vesztette életét – főleg nők és gyerekek.³³ Ezzel összevetve az iszlamista terror-szervezetek európai akciói – a londoni és a madridi merényletek – egyáltalán nem számottevőek.

Vizsgálatunk szempontjából azt is látnunk kell, hogy komoly szakadék tátong az egyes muszlim többségű országokban élő lakosok és a Nyugaton élő hittársaik napi problémái és vágyai között. Ali Allavi volt iraki védelmi, majd pénzügyminiszter az iszlám civilizáció válságát tárgyaló könyvében arra mutat rá, hogy az európai muszlimok fő problémái akörül forognak, hogy miként éljenek az asszimiláció előnyeivel és hátrányaival, hogyan kerüljék el (vagy dolgozzák fel) a gettósodást és a társadalmi marginalizációt, valamint miként viszonyuljanak a modern társadalmak nyújtotta lehetőségekhez és kihívásokhoz. Ezzel szemben az arab országok lakosainak figyelmét egyre inkább a politikai jogok kiszélesítésének és a kormányzati struktúrák átalakításának igénye, valamint az életkörülmények és a közvagyon újraelosztásának javítása köti le (gondoljunk csak a most zajló földmozgásra Észak-Afrikától Bahreinig). Ugyanakkor szomáliai vagy afganisztáni hittársaik nap mint nap a pusztta túlélésért küzdenek, míg az Egyesült Államokban a muszlimok társadalmi integrációja gyakorlatilag teljesen problémamentes.³⁴

3. *Az iszlám, az iszlámizmus és a terrorizmus.* E három elem öszszemosása a félreértések másik alapvető forrása. Először vizsgáljuk meg – szem előtt tartva az előző pontban elhangzottakat –, hogy mi az iszlám viszonya a politikai szférához. Véget nem érő elméleti vitákat lehetne folytatni arról, hogy az iszlám mennyire politikai ideológia is egyben, és hogy az állam és az egyház szétválása, illetve a szekularizáció teljes folyamata mennyire ellentétes az iszlám alapvető tanításaival. Kétségtelenül van igazság abban, hogy az iszlám egy „háborúban született vallás”, és hogy az államhoz és a politikai szférához – ezáltal pedig az erőszakhoz – való viszonya alapvetően más, mint a kereszténység esetében.³⁵ Tény ugyanakkor, hogy már az iszlám hódítások időszakában sokkal inkább a törzsi hagyományok és erőviszonyok mozgatták a kalifák seregeit, mint a dzsiháid ideológiája: ezt jól mutatja, hogy az elfoglalt területek lakossága általában szabadon gyakorolhatta vallását – annál is inkább, mert csak a hitetlenektől lehetett fejadót (*dsizja*) szedni, amire nagy szükség-

33 Stephens, i. m.

34 Allavi, Ali A.: *The Crisis of Islamic Civilization*. http://hirszerzo.hu/kulfold/120224_etnikai_es_rasszista_gyulolet_fenyeket_vals. Megtekintve: 2011. március 22.

35 Ezzel kapcsolatban lásd a következő kötet tanulmányait: Krizmanits József (szerk.): *Vallási fundamentalizmus. Tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*, Politológiai Párbeszéd Társasága – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2008.

ge volt a folyamatosan háborúzó birodalomnak.³⁶ Ezt igazolják Laurent Murawiec kutatásai is, aki a dzsihád eszmei gyökereit sokkal inkább az arab tribalizmusban találja meg, mint az iszlám tanaiban.³⁷ Mindezekon túlmenően három dolgot – elsősorban az általunk tapasztalható példákból kiindulva – nem szabad elfelejtenuünk. Először is, hogy a kereszténység is hosszú fejlődésen ment keresztül, mire – néhány szélsőséges csoportot leszámítva – eljutott az erőszak elvetéséig, illetve az állam és az egyház szükséges szétválasztásának beismeréséig. Másodsorban, hogy bár az iszlámot valóban felhasználták mint ideológiát a terjeszkedéshez, ez nem bizonyítja azt, hogy az iszlám alapvetően egy agresszív vallás – mint ahogy a kereszténység sem lesz agresszív vallás attól, hogy egyesek félreértve Krisztus tanítását, a kereszt-háborúkat támogató ideológiává silányították le az evangélium szavait. A Korán és a hadiszok valóban számos olyan utalást tartalmaznak – gondoljunk csak a 2. szúra hírhedt, ugyanakkor gyakran félrefordítva vagy csak szándékosan kivonatosan közölt 190-191. versére³⁸ –, amelyek azt látszanak igazolni, hogy az iszlám valóban a többi vallás kiirtására tör – de legalább ennyi ellenpéldát is felhozhatnánk, mindenekelőtt a „nincs kényszer a vallásban” szintén koráni tételét. Harmadsorban, a világ muszlim többségű államainak jelentős része – Törökországtól Indonéziáig – súlyosabb problémák nélkül illeszkedett bele a nemzetközi rendszerbe (vagy legalábbis könnyebben, mint például a keresztény Szerbia vagy Belorusz), márpedig annak jogi és morális alapjai alapvetően a nyugati humanista eszmékből kifejlődött liberalizmuson nyugszanak. Ezek az országok alapvetően mégis tiszteletben tartják az így kialakított játékszabályokat, és közülük többen is megbízható szövetségesei a nyugati nagyhatalmaknak.

Mindezekből az következik, hogy maga az iszlám alapvetően nem határozza meg egy állam politikai arculatát, sőt az egyház és az állam szétválása a legtöbb muszlim országban végbement (ami azt is bizonyítja, hogy e folyamatok mögött sokkal inkább történelmi, geopolitikai, kulturális mozgatórugókat kell keresnünk). Bár az elmélet szintjén lehet érvelni amellelt, hogy az isz-

36 Goldziher é. n., 34–36. II. Omár kalifának (712–720), aki erőltetni szerette volna az iszlamizálást, így panaszkodott egyik helytartója: „Ha a dolgok ekképp folytatódnak, az összes más vallásúak az iszlámra térnek és így mi az egész jövedelemtől elesünk, amit azelőtt adójukkal az államkincstárnak hajtottak.” (89)

37 Murawiec, Laurent: *The Mind of Jihad* I. Hudson Institute, Cicero, 2005., 173–192.

38 „Harcoljatok Allah útján azok ellen, akik ellenetek harcolnak! Ám ne hágyjátok át Allah parancsait! Allah nem szereti azokat, akik áthágyják (a parancsait). / Öljétek meg őket, ahol csak rájuk leltek, és üzzétek ki őket onnan, ahonnan kiűzték benneteket! A megkísértés rosszabb, mint az ölés. Ne harcoljatok azonban ellenük a Szent Mecsetnél, amíg ők nem harcolnak ellenetek ott. Ám hogyha harcolnak ellenetek, akkor öljétek meg őket! Ez lesz a hitetlenek fizetése.” Korán, 2. szúra 190–191. ája. Simon Róbert fordítása, Helikon, Budapest, 1994.

lám politikai hatalomra tör, valójában nagyon kevés *iszlamista* országot találunk Földünkön: emiatt élesen el kell különítenünk *az iszlámot mint vallást*, amely a világ legtöbb muszlim és nem-muszlim többségű országában alapvetően a politikai szférától függetlenül létezik, illetve *az iszlám és a politika összekapcsolódásából létrejött ideológiát, az iszlamizmust*.³⁹ Bár ez utóbbi kétségkívül komoly hatást fejtett ki az elmúlt száz évben, ennek konkrét politikai eredményei csekélyek. Ugyan számos ország alkotmánya hivatkozik az iszlámra, Afrikában egyetlen iszlamista országot – Szudánt – találunk (itt is erősen korlátozva al-Bashir elnök hatalmától), és az ázsiai kontinensen is mindössze Iránt, mely ennek a berendezkedésnek a klasszikus példáját nyújtja. Napjainkban számos szélsőséges szervezet és terrorcsoport – mint a szomáliai al-Shabab – hirdeti kalifátusok létrehozását, sőt esetenként ki is kiáltják azokat, mégis látnunk kell, hogy ezek elszigetelt próbálkozások, amelyek nagyon korlátozott hatással bírnak a nemzetközi rendszerben. Sőt, az Arab Tavasz eseményei azt látszanak igazolni, hogy az iszlamista ideológia hanyatlóban van. Az európai és észak-amerikai politikai vezetők és elemzők sokáig féltek attól, hogy az arab világ autoriter rendszereinek bukása és a demokratikus választások az iszlamisták előretöréséhez vezetnének a régióban,⁴⁰ ezért – ellentmondva demokratikus politikai elveiknek – komoly segítséget nyújtottak ezen rezsimiek fennmaradásához, gondoljunk csak Egyiptomra, Líbiára, Szaúdra vagy Bahreinre. Az Arab Tavasz éppen ezért súlyos döntés elé állította a nyugati vezetőket, hogy miként viszonyuljanak a megmozdulásokhoz. Nagy meglepetésükre ugyanakkor azt tapasztalták, hogy a várakozásokkal ellentétben a tömegmozgalmak nem kértek a radikálisok uralmából, és az iszlamisták csak sodródtak az eseményekkel. A megmozdulásoknak szinte egyáltalán nem volt Nyugat- vagy Izrael-ellenes éle,⁴¹ sőt nem elképzelhetetlen, hogy a NATO líbiai szerepvállalása hosszú távon pozitív fejleményekkel jár a két fél viszonyában (bár túl nagy elvárásaink azért ne legyenek).

Azzal is vigyáznunk kell, amikor az iszlamizmust automatikusan összekötjük az erőszakkal és a terrorizmussal. A legtöbb iszlamista mozgalom nem erőszakos jellegű.⁴² Az arab világ egyik legismertebb iszlamista mozgalma, a Muszlim Testvérek már évtizedekkel korábban lemondott az erőszakos eszközök használatáról, és egyre több iszlamista gondolkodó hívja fel a figyelmet az alkotmányos államformák nyújtotta lehetőségek tisz-

39 Erről részletesen lásd: Krizmanits József: Politika és iszlám. Az iszlám és az iszlamista mozgalmak hatása a politikai folyamatokra a Közel-Keleten, in Krizmanits (szerk.), i. m. 159–221.

40 Diamond, Larry: Why are there no arab democracies? <http://www.journalofdemocracy.org/articles/gratis/Diamond-21-1.pdf>. Megtekintve: 2011. szeptember 14.

41 Polgári forradalmak az arab világban? http://mandiner.hu/cikk/20110219_polgari_forradalmak_az_arab_vilagban. Megtekintve: 2011. szeptember 14.

42 Krizmanits (szerk.), i. m. 200.

teletben tartására a politikai küzdelemben. Bár az iszlamizmus kétségkívül kívül esik az egyház és állam szétválására alapfeltételként tekintő nyugati nézőpontra, fontosabb, hogy megértsük az e mögött álló társadalmi, gazdasági, kulturális okokat, mint hogy zsigerileg elutasítsuk ezt a politikai berendezkedést, sőt, hogy az ezt az ideológiát képviselő csoportokra azonnal a szélsőségesek és a terroristák támogatóiként tekintsünk.

4. *A kereszténység és az iszlám közötti teológiai ellentmondások.* Inkompens lévén a témában, nem vállalkozhatok a két vallás teológiai összevetésére. Keresztény értelmiségiként azonban mindenképp szükséges felvetnünk néhány gyakorlati szempontot ebben a vitában. Alain Besançon a Jacques Ellul kötetéhez írt bevezetőjében – ugyancsak némi absztrahálással élve – a két nagy világvallás teológiáját összehasonlítva arra mutat rá, hogy a következő három alapvető keresztény dogma tagadása miatt az iszlám és a kereszténység nem egyeztethető össze: ezek a Szentháromság, a megtestesülés és a megváltás. Valóban, ezek keresztény hitünk alapját képezik, és bármelyik elvetése hitünk feladását – sőt tagadását – jelentené. Már Damaszkuszi Szent János és Aquinói Szent Tamás is azt állította, hogy a két vallás nem egyeztethető össze egymással,⁴³ és Ellul provokatív kötetében valóban súlyos érveket hoz fel az iszlám és a kereszténység közötti szemléletbeli és világnézeti ellentétekre. A dogmatika szintjén hasonló antagonisztikus ellentétekre hívja fel a figyelmet Németh Pál református lelkész⁴⁴ vagy épp Goldziher Ignác⁴⁵ is.

De mit jelent ez a gyakorlatban? Attól eltekintve, amit már korábban is hangsúlyoztunk, hogy tudniillik mind az iszlám, mind a kereszténység fogalma ebben a formájában absztrakció, más fontos problémák is felmerülnek ezzel a teológiai ütközéssel kapcsolatban. Felvetődik ugyanis a kérdés, hogy a mindennapi együttélés szempontjából – mert mi lényegében ezt vizsgáljuk – van-e ennek bármiféle jelentősége? Egy egymás mellett élő muszlim és keresztény család között az esetek elenyésző hányadában robban ki vita amiatt, hogy Jézus Isten fia volt-e vagy csak egy a próféták közül. Sőt, vizsgáljuk meg magunkat őszintén mi, keresztények: mennyire határozza meg mindennapjaink tapasztalatát a Szentháromság tana vagy a megváltottság tudata? Mennyire áll ez mellettünk a munkatársainkkal folytatott mindennapi tevékenységben, a heti bevásárlásban, az esti híradókor vagy a hétvégi pihenéskor? Azt érezzük, hogy kilógunk a többi ember közül a hitünk által követett mindennapi tevékenységek miatt (hisz ne feledjük, a nyugati társadalmakban a gyakorló keresztények kisebbségben vannak, akárcsak a muszlimok)? Vagy néha magunk sem tudjuk, és ez folyamatos reflexióra kényszer-

43 Ellul, Jacques: *Iszlám és zsidó-kereszténység*, Bencés Kiadó, Budapest, 2007, 5–9.

44 Németh Pál: A radikális monoteizmus és politikai radikalizmus összefüggése az iszlám világban, in Vallási fundamentalizmus, in Krizmanits (szerk.), i. m. 49–60.; 53.

45 Goldziher é. n. 24–26.

rít minket, hogy tulajdonképpen miben is vagyunk mások, mint nem hívő embertársaink? Az, hogy azt képzeljük, hogy ez más-képp van az európai muszlim közösségek esetében, tévhit. Egy olyan tévhit, ami továbbra is „mi és őkre” osztja a társadalmat aszerint, hogy ki mely felekezethez tartozik. Azt képzeljük, hogy a muszlimok jobban ragaszkodnak vallásukhoz, és összetartóbbak, mint a keresztények. Pedig a statisztikák azt mutatják, hogy az EU-ban élő muszlimok – akiknek a számát 2009-ben 15–16 millióra becsülték – alig 5%-a jár rendszeresen mecsetbe.⁴⁶ És bár sokszor szenvednek a diszkriminációtól, alapvetően elégedettebbek társadalmi helyzetükkel, mint nem muszlim társaik.⁴⁷ Ismét csak úgy tűnik, hogy a sokat hangoztatott teológiai ellentmondások és elvi különbségek a napi együttélés szintjén nem sokat számítanak. Annál többet azok a paranóiák, amelyeket a mássággal való találkozás hív bennünk életre. Két vallás híveinek találkozásában valóban mindig van valami feloldhatatlan paradoxon és feszültség, hisz létük és a valóság alapjairól olyan ellentmondó nézőpontok találkoznak ilyenkor, amelyek ütközése csak valamiféle negédes frázisban oldható fel. De ezt a feszültséget termékeny hajtóerővé lehet formálni, ami egy sajátos párbeszédet indíthat be a felek között, nem pedig vetélkedést. Ennek a hozzáállásnak kiváló példája volt a szicíliai normann királyság: miközben a Szentföldön a keresztészek és a muszlimok egymás vérért ontották, Dél-Itáliában a két fél békés egymás mellett élése során rengeteget tanult egymástól. Pedig ugyanannak a két vallásnak – sokkal homogénebb vallásoknak, mint most – voltak a képviselői, amelyek hívei ugyanannak a tengernek a másik partján életre-halálra küzdöttek egymás ellen.

5. *Az iszlám azonosítása rajta kívül álló struktúrákkal/okkal.* Ez a befejező pont egyenesen következik a korábbi állításainkból, amelyek során részben már utaltunk arra, hogy hajlamosak vagyunk az iszlámhoz kötni olyan jelenségeket, amelyek előidézéséhez valójában nagyon kevés köze van. Azok a példák, amelyekre a civilizációs konfliktusok hívei előszeretettel hivatkoznak, általában épp arra mutatnak rá, hogy a konfliktus gyökerei messze túlmutatnak a két vallás tanain. A kereszties háborúk mögött sokkal inkább találunk aktuálpolitikai, társadalmi és gazdasági okokat, mint a két vallás közötti valós ellentétet. A modern iszlamizmus kialakulását és fő mozgatórugóit is olyan geopolitikai folyamatok – az arab világ kolonizációja – és modern

46 Csicsmann László hasonló adatokat közöl. A szekularizálódás különösen a 2. és 3. generációs, vagyis már Európában született muszlimokat érinti. A Franciaországban született észak-afrikai származású muszlimok alig 6–8 %-a imádkozik rendszeresen, és a mecsetbe járók 90 %-a az első generációból kerül ki. Ahogy Csicsmann megállapítja, „lényegében a második generáció tagjai legalább annyira szekularizáltak, mint keresztény társaik.” (Csicsmann, i. m. 302.)

47 Valóság vagy paranoia? Európa és a muzulmán bevándorlók. http://hirszerzo.hu/kulfold/122795_valosag_vagy_paranoia_europa_es_a_muzulman_. Megtekintve: 2011. március 22.

ideológiai áramlatok mentén tudjuk értelmezni, amelyek önmagukban nem kapcsolódnak az iszlámhoz, csak felhasználják azt mint identitás- és közösségteremtő erőt.⁴⁸ Bret Stephens arra is rámutat, hogy azok az elemek, amelyek sok nyugati szemében az iszlám erőszakosságának és imperializmusának attribútumai (de ide vehetjük a nők helyzetét is egyes iszlám országokban), valójában olyan archaikus törzsi struktúrákra nyúlnak vissza, amelyek évszázadokkal, talán évezredekkel előzték meg az iszlám születését.⁴⁹ Hasonló felfedezésekre jutunk, ha megvizsgáljuk a dzsihadista ideológia gyökereit. Amint arra Murawiec kétkötetes művében rámutat, az dzsihad eszmeisége, bár merít a Korán és a szunna tanításából, olyan, az iszlám tanoktól igen távol álló ideológiák és vallási irányzatok gondolkodásából táplálkozott elsősorban, mint a gnoszticizmus, az arab törzsi eszmevilág, a fasiszta és a kommunista totalitárius ideológiák és azok gyakorlata.⁵⁰

Ugyanezzel találkozunk az európai muszlim közösségek kapcsán is. Ezeknek az embereknek a napi problémái teljes mértékben megegyeznek az európai romák nehézségeivel, akikkel pedig semmiféle kulturális, történeti vagy vallási kapcsolatban nem állnak. De mindkét esetben olyan közösségekről van szó, amelyek idegenek a befogadó társadalom számára, és kulturális mintáik, valamint egyéb nyilvánvaló problémák – mint a nyelvismeret hiánya – miatt nem tudnak integrálódni. Bár gyakran felmerül a kritika – és nem is minden alap nélkül –, hogy ezek a csoportok valójában mekkora erőfeszítést tesznek annak érdekében, hogy beilleszkedhessenek a befogadó társadalomba, abban, hogy ez sokszor kudarcot vall, legalább akkora szerepe van az elhibázott bevándorlás- és integrációs-politikáknak, mint a kisebbségek ellenállásának.

Az európai iszlamista terrortevékenység a számok tükrében

Az előző fejezetben megvizsgált kérdéskör kapcsán talán felmerül az olvasóban, hogy ha minden esetben azt látjuk, hogy az iszlám valójában nem felel meg azoknak a sztereotípiáknak, amelyek a médiában – és sokszor a mi elménkben – élnek róla, akkor mégis hogyan kerülhetett sor a New York-i, madridi vagy londoni merényletekre, a tavalyi svédországi robbantásra vagy a dán karikaturista elleni támadásra.

Itt ismét érdemes kicsit visszakanyarodnunk a korábbiakban már ismertetett szekurizáció problémájára. Mint láthattuk, a társadalom azt fogja fenyegetésként értelmezni, amit a közbeszéd

48 Erről lásd: Tüske László: A politikai tér és az aktivista utópia a 20. századi iszlámban, in Krizmanits (szerk.), i. m. 71–97.

49 Stephens, i. m. 2008.

50 Murawiec, i. m., illetve Murawiec, Laurent: *Pandora's Boxes. The Mind of Jihad II. Hudson Institute*, h. n., 2007.

fenyegetéssé emel, és kétségtelen, hogy az európai iszlamista terrorfenyegetés ezek közé a témák közé tartozik. Bármilyen történet is ebben a tárgyban, bizton számíthatunk rá, hogy az a fő hírek között fog szerepelni. És ez a szekurizáció jól működik, hisz mindnyájunkhoz eljutnak ezek az információk, és ma már bárkit is kérdezzünk meg az utcán, biztosan lesz egy elég határozott véleménye az iszlám és az erőszak viszonyáról, valamint az iszlám szélsőségesek jelentette terrorfenyegetésről. Érdekes lenne ugyanakkor egy próbát tennünk, hogy vajon ugyanígy működik-e ez a felmérés, ha az iszlám helyett a baloldali terrorcsoportokról tesszük fel a kérdést, vagy épp az európai szeparatistákról. Vajon az ő támadásaiktól mennyire tartanak a Franciaországba, Görögországba és Spanyolországba utazók?

E kérdéskör kapcsán nagy előnyünk, hogy nagyon is konkrét statisztikák állnak rendelkezésünkre ahhoz, hogy meghatározzuk Európa terrorfenyegetettségének szintjét és valós mértékét: a EUROPOL minden évben elkészíti az EU Terrorism Situation and Trend Reportot⁵¹ (Az EU-beli Terrorizmus Helyzetét és Trendjeit Ismertető Jelentés), a TE-SAT-ot. Hazánkban pedig Tálas Péter biztonságpolitikai szakértő írásaiban – a TE-SAT-ot összevetve más kutatóintézetek statisztikáival – időről időre értékeli az európai terrorfenyegetettség mértékét, különös tekintettel annak iszlám vonatkozásaira. A kapott adatok megdöbbentőek, és alapjaiban cáfolnak rá az iszlamista terrorizmussal kapcsolatos szekurizációs folyamat állításaira – sőt, magára a terrorizmussal szembeni európai paranoiára. A kérdés ugyanis nem az, hogy követnek-e el Európában iszlamista csoportok merényleteket, hanem az, hogy ebben mekkora tényleges pusztítási potenciál lelhető fel. Tálas tanulmányának adatai alapján – aki a TE-SAT mellett az Egyesült Államok Nemzeti Terrorellenes Központjának WITS⁵² statisztikáit használja – 2006 és 2009 között az egész világon összesen 74 250-an vesztették életüket terrortámadásokban, az áldozatok összesített száma pedig (sebesültek, túsók) meghaladta a 259 700 főt. Európában ehhez képest ugyanebben az időszakban mindössze 23-an haltak meg terrorakciókban, és ezek közül egyetlen egy áldozat sem (!) köthető iszlamista merénylet-hez: 10 halott jut Franciaországra, 6 Spanyolországra, 5 Nagy-Britanniára, 1-1 Ciprusra és Görögországra, de ezek mögött a támadások mögött nem iszlamista radikálisok álltak, hanem szeparatisták (például Franciaországban és Spanyolországban az ETA) vagy baloldali terroristák (Görögország). Az adott időszakra eső 1787 merényletre, merényletkíséreltre vagy megakadályozott merényletre mindössze négy (!) iszlamista indíttatású jut. A táblázatokból az is kitűnik, hogy Európa messze nem te-

51 TE-SAT 2010. EU Terrorism Situation and Trend Report. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/TE-SAT%202010.pdf>. Megtekintve: 2011. március 23.

52 Worldwide Incident Tracking System (Nemzetközi Incidensfigyelő Rendszer).

kinthető a terrorizmus szempontjából „fertőzött” régióknak: bár zéró kockázat a biztonságpolitikában nem létezik, annak esélye, hogy egy európai állampolgár hazájában terrortámadás áldozata lesz, jelenleg elenyésző. A világban elkövetett terrorakciók mindössze 1,6%-át hajtják végre az öreg kontinensen, és a halálos áldozatok mindössze 0,023%-a vesztí életét ezekben a támadásokban.⁵³

Összehasonlításképpen az EU területén 2009-ben 34 900-an vesztették életüket közlekedési balesetben.⁵⁴ Mégis, legtöbbszörnek nem okoz komoly stresszt, hogy autóba üljön, és a médiában és a közéletben sem folyik komolyabb társadalmi diskurzus arról, hogy hogyan vethetnénk véget ennek a „mészárlásnak” – hisz ehhez képest a négy évre jutó 23 halott, amely a terrorizmus számlájára írható – tiszteletben tartva az egyes esetek mögötti egyéni tragédiát –, elenyésző.

Két olyan tendencia figyelhető meg, amely első ránézésre okot adhat az aggodalomra. Az egyik az a tény, hogy bár a konkrét iszlamista motivációjú támadások száma alacsony, a terrorizmus vádjával letartóztatott személyek esetében a muszlimok aránya jóval magasabb, mint azt a konkrét akciókban való érintettségük indokolná: a vizsgált időszakban összesen 755 személyt tartóztattak le iszlamista terrorizmus vádjával, ami az összes, terrorizmus miatt letartóztatott személy 28%-a. Bár jogvédő szervezetek sok esetben az igazságszolgáltatás és a rendvédelmi szervek sorában szolgálók diszkriminatív hozzáállásában keresik a választ, a Tólas által hozott adatok ezt cáfolják. Sokkal fontosabb az, hogy míg a „nemzeti” terrorszervezetek – mint a baszk ETA – vonatkozásában az egyes államok önállóan lépnek fel, addig az iszlamista terrorizmus esetében jóval szélesebb a kooperáció. Emiatt az egyes titkosszolgálatok és rendvédelmi szervek sokkal hatékonyabban működnek az iszlamista csoportokkal, mint saját nemzeti terroristáikkal szemben. A terrorizmus vádjával letartóztatott személyekkel kapcsolatban azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a terrorista tevékenység az európai jogrendszerben messze túlmutat a terrortámadások megszervezésén és végrehajtásán. Ahogy Tólas Péter rámutat, az „kiterjed a terrorista csoport vagy szervezet vezetésére, az ilyen csoportokhoz való tartozásra, illetve az ilyen csoportokkal fenntartott hazai és külföldi kapcsolatra, a terrorista szervezet vagy csoport pénzügyi és logisztikai támogatására, és a terrorizmus propagálására is”.⁵⁵ Mivel pedig az iszlamista terrorizmus globális szinten szerveződik, a tőke, a humán és technikai eszközök, illetve az

53 Tólas Péter: Az európai terrorfenyegetettségéről – a számok tükrében. SVKI Elemzések, 2010/13. http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2010/SVKI_Elemzesek_2010_13.pdf. Megtekintve: 2011. március 24.

54 Közlekedésbiztonság az EU-ban. http://www.koniger.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=7:2010-majus&catid=5:hirek&Itemid=4. Megtekintve: 2011. március 24.

55 Tólas, i. m. 10.

információ áramlását nehéz titokban tartani: a „kezdő” radikálisok – tapasztalatlanságuk okán – nehezen kerülhetik el, hogy bekerüljenek a hatóságok látókörébe – ugyanakkor ahhoz, hogy valóban bekapcsolódhassanak a globális dzsihádba, mindenképp kapcsolatba kell lépniük a tapasztaltabb harcosokkal, így a kör bezárul. Európában jelenleg nem létezik olyan hálózat, amely lehetővé tenné, hogy a radikálisok hívei kellően pallérozzák magukat, így ezeknek a csoportoknak ki kell jutniuk valamely terrorfertőzöttebb régióba – Irakba, Pakisztánba, Afganisztánba, Jemenbe, Szomáliába, Csecsenföldre. Csakhogy ezeket az útvonalakat a nyugati titkosszolgálatok már elég jól ismerik és ellenőrzik. Egy-egy ember ugyan átcúszhat ezen a hálón – mint a 2009 karácsonyi merényletkísérlet elkövetője⁵⁶ –, de ez önmagában nem igazán növeli Európa terrorfenyegetettségét.

Ennek kapcsán tisztáznunk kell a másik aggodalmat is, amely az Európából a dzsihádb csatatereire utazó fiatalokat kíséri. Fontos látnunk, hogy az ő számuk is elenyésző. A 2010. őszi hisztéria után, amikor számos ország – köztük Japán, az Egyesült Államok, Ausztrália – hívta fel állampolgárai figyelmét a fokozott európai terrorfenyegetettségre,⁵⁷ több EU-tagállamban is előke-rültek konkrét számok arról, hány állampolgárunk tartózkodik ismeretlen okokból ilyen területeken. A számok mindössze néhány tuat főre rúgtak,⁵⁸ ami eltörpül a tízmilliós európai muszlim közösséghez viszonyítva. Az ebben rejlő potenciális fenyegetést persze nem szabad figyelmen kívül hagyni, de az, hogy ez a nemzeti, sőt az európai biztonsági diskurzus szerves részévé vált, erősen megkérdőjelezhető.

Az iszlamista terrorfenyegetés jövőbeni lehetőségei

Írásom eddigi fejezeteiben több ponton keresztül is igyekeztem bizonyítani azon alaptétel igazát, hogy az iszlám – tekintünk bár vallásnak, civilizációnak, kultúrának vagy ideológiának – önmagában nem veszélyezteti Európa biztonságát. Európában számos olyan vallási vagy ideológiai alapon szerveződő terrorcsoport létezik, amelyek célul tűzték ki a fennálló társadalmi berendezkedés felborítását, a különféle neonáci és szélsőjobboldali csoportoktól kezdve – mint a Magyarok Nyilai – az anarchistákon

56 Umar Farouk Abdulmutallab egy, az Egyesült Államokba tartó repülőgépet próbált a levegőbe röpíteni 2009 karácsonyán. <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/terrorism-in-the-uk/6891348/Detroit-attack-Umar-Farouk-Abdulmutallab-from-London-student-to-jihadist.html>. Megtekintve: 2011. március 31.

57 Europe terror attack threat high. <http://www.smh.com.au/travel/travel-news/europe-terror-attack-threat-high-20101004-1631m.html>. Megtekintve: 2011. március 31.

58 Sweden ups terror threat alert to elevated. http://www.hiiraan.com/news2/2010/oct/sweden_ups_terror_threat_alert_to_elevated.aspx. Megtekintve: 2011. március 31.

át a különféle szeparatista (Valódi IRA, ETA) terroristákig, nem beszélve az önjelölt Messiásokról, mint Breivik. Ezen csoportok potenciálja, mint azt az előző fejezetben láttuk, és amint azt a közelmúlt eseményei is igazolják (gondolok itt Norvégiára vagy a minszki metró elleni támadásra), sokkal jelentősebb, mint az iszlamistáké: komoly hagyománnyal és gyökerekkel rendelkeznek a kontinensen, struktúráik kiépültek, az évtizedek során pedig komoly szakmai tapasztalatot halmoztak fel. Ezzel szemben az iszlamista terrorizmus felépítménye meglehetősen kezdetleges Európában: a számos fenyegetés közül, amely az elmúlt években az iszlám szélsőségesek részéről a kontinenst érte, egyetlen egy sem vált valóra. A földrajzi értelemben vett Európán belül egyedül a Kaukázus tájékán, Oroszország területén működnek jelentősebb terrorszervezetek (vagyis az általunk vizsgált területen kívül), ezek azonban sem kellő akarattal, sem megfelelő potenciállal nem rendelkeznek ahhoz, hogy Oroszországon kívülre terjesszék ki műveleteiket. A Maghreb térségében tevékenykedő szervezetek (pl. AQMI) ugyan több sikeres támadást is hajtottak végre a régióba látogató nyugati és izraeli turisták ellen, de nekik sem sikerült megvetniük a lábukat Európában, és egyetlen akciót sem hajtottak végre az öreg kontinensen az elmúlt években. Bár az Arab Tavasz alapjaiban rajzolta át a térség politikai viszonyait, a várt iszlamista előretörés elmaradt. A térség államainak új kormányai pontosan tudják, hogy az újjáépítésnek és az akut gazdasági válságból való kilábalásnak alapfeltétele a nyugati pénzügyi és gazdasági segítségnyújtás – márpedig a Nyugat ehhez maga is támaszt követelményeket, például a Maghreb országainak eddigi antiterrorista tevékenységének fenntartását. A döntő kérdés e tekintetben az lesz, hogy Észak-Afrika új, illetve megújuló rezsimjei milyen mértékben lesznek képesek beváltani a hozzájuk fűzött reményeket. Ha a lakosság életszínvonala és jogbiztonsága nem javul jelentősen az elkövetkező években, mindenképp számolhatunk az eddig elfeledettnek tűnő iszlamista ideológia előretörésével. Mindezen kérdések azonban még a jövő homályába vesznek.

Szilárd struktúrák híján Európa számára a legnagyobb fenyegetést azok a magányos terroristák jelenthetik, akik saját maguk készülnek fel akciókra, és nem ápolnak mélyebb kapcsolatot egyetlen iszlamista terrorszervezettel sem. Az elmúlt évek titkosszolgálati nyomása után az al-Kaida ugyanis rájött, hogy képtelen lesz a korábbi évtizedek szervezett, központi irányítású akcióihoz hasonló műveleteket végrehajtani. A terrorszervezet új stratégiájának, melyet *grassroots jihad*-nak (szó szerint: széles néprétegek dzsihadja) kereszteltek el, az lett a lényege, hogy ezek az önálló elkövetők, mivel nem lépnek kapcsolatba az anyaszervezetekkel és nem használják a nemzetbiztonsági szolgálatok által ellenőrzött kommunikációs csatornákat, elvben

észrevétlenül készülhetnek fel támadásaikra.⁵⁹ A szélsőségesek azt vizionálták, hogy Európa- és Észak-Amerika- szerte elkötelezett igazhitűek ezrei fognak támadásokat végrehajtani civilek tízezeinek likvidálásával. Különösen ahhoz fűztek nagy reményeket, hogy számos nyugati országban legális a fegyvertartás, így az elkövetőknek még a fegyverek beszerzésével sem kell bajlódni – az ugyanis hamar bebizonyosodott (lásd a New York-i Times Square elleni támadáskísérletet,⁶⁰ a sikertelen svédországi robbantást⁶¹ vagy a már említett karácsonyi merényletet), hogy a képzetlen merénylők az esetek többségében legfeljebb önmagukra jelentenek veszélyt. A *grassroots* dzsihad elmélete azonban kudarcba fulladt. Csak a 2009-es Fort Hood-i mészárlás és a 2011. májusi frankfurti merénylet nevezhető meg, mint az új stratégia sikeres akciója, az összesen 15 halott amerikai katona azonban messze esik az al-Kaida várakozásaitól, mint az a legfeljebb néhány tucatnyi fiatalember is, aki hasonló akciókat szeretett volna elkövetni.⁶² A sors iróniája, hogy a *grassroots* terrorizmus elmúlt évekbeli legsikeresebb alakja épp az ellentáborból került ki Breivik személyében, aki viszont profikat is meghazudtoló tervezéssel, hidegvérrel és precizitással hajtotta végre tettét.

Bár az iszlamista terrorizmus jelensége kétségkívül létezik a mi kontinensünkön is, annak objektív jelentősége már az eleve jelentéktelen méretű európai terrorizmuson belül is elhanyagolható. A sikeres egyéni támadások esélyét ugyan nem lehet kizárni, a londoni vagy a madridi akciókhoz hasonló, komplex műveletek valószínűsége azonban ma nagyon csekély. A több tízmilliós európai muszlim közösség radikalizálása eddig nem járt sikerrel. Éppen ezért az iszlám szekurizációja egy alapvetően elhibázott és kontraproduktív folyamat, hisz semmi másra nem jó, mint hogy a negyedik fejezetben bemutatott absztrakciók és tévhitek alapján olyan viszonyt építsünk ki az európai iszlám közösségekkel, amely aztán valóban életre hívja az egyébként nem vagy teljesen más dimenziókban létező feszültségeket és problémákat.

A muszlim-nem muszlim együttélés problémái Európában

Az előző fejezetek adatai alapján tehát egyértelműnek tűnik, hogy az iszlamista terrorszervezetek jelenleg minimális fenyegetést jelentenek Európa számára. Tanulmányom lezárásaként

59 Stewart, Scott: Al-Qaeda's New Video: a Message of Defeat. Stratfor, www.stratfor.com. Megtekintve: 2011. szeptember 14.

60 New York Times Square bomb: suspect arrested trying to board flight to Dubai. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/7675411/New-York-Times-Square-bomb-suspect-arrested-trying-to-board-flight-to-Dubai.html>. Megtekintve: 2011. szeptember 14.

61 Swedesh leader urges tolerance after failed terror attack. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/12/12/AR2010121202901.html>. Megtekintve: 2011. szeptember 14.

62 Stewart, i. m. 2011.

magukat az iszlám közösségeket szeretném némiképp górcső alá venni, és megvizsgálni azoknak a vélt vagy valós feszültségeknek az alapjait, amelyek köztük és a befogadó társadalom között kialakultak. Ezeket alapvetően a következő problémák köré lehet csoportosítani: 1. kulturális-demográfiai kihívások (egyes vélekedések szerint az iszlám közösségek megváltoztatják Európa kulturális arculatát, az iszlám csoportok nem akarnak azonosulni az európai értékekkel és normákkal, kiváló demográfiai mutatóik révén pedig hamarosan többségbe kerülnek az öreg kontinensen); 2. gazdasági problémák: a korábban munkára hívott muszlimok tömegeinek foglalkoztatása – különösen a jelenlegi gazdasági helyzet tükrében – egyre komolyabb kihívást jelent a befogadó államok számára; a szakképzetlen muszlim munkavállalók jelentős része, valamint a munkanélküli fiatalok a társadalom peremére sodródnak, ahol viszonylag könnyen radikalizálhatók lesznek; 3. végül ebből egyenesen következnek azok a közbiztonságot fenyegető megmozdulások, mint amilyenek a 2005-ös őszi párizsi zavargások voltak.

1. *Kulturális-demográfiai kihívások.* Az iszlám közösségekkel szembeni egyik alapvető fenntartás az, hogy ezek a csoportok idegen testet és kultúrát képeznek az európai civilizációban, és gyengítik annak saját identitását, sőt a maguk képére szeretnék azt formálni. Bár kétségkívül léteznek olyan csoportok a muszlim közösségen belül, akiknek vannak ilyen szándékaik, ők jelenleg elhanyagolható kisebbséget képviselnek. Fontos ugyanakkor látnunk azt is, hogy a mai értelemben vett Európa és az iszlám születése elválaszthatatlanok egymástól. Ahogy Csicsmann László – Henri Pirenne-t idézve – rámutat, „Mohamed nélkül nem lett volna Nagy Károly, és így nem beszélhetnénk európai civilizációs egységről sem”.⁶³ Az iszlám már a 8. századtól kezdve az európai civilizáció szerves részét képezi, és a kulturális közvetítés segítségével döntő szerepet játszott abban, hogy Európa felfedezhette önnön gyökereit. Az azóta eltelt évszázadok alatt muszlimok tízmilliói éltek és haltak az öreg kontinensen, fontos szerepet vállalva annak gazdasági vérkeringésében, mezőgazdaságában, technikai, hadügyi és kulturális fejlődésében.⁶⁴ A kontinensen, különösen a Balkánon megtelepedett muszlimok ma az egész iszlám világ legszekularizáltabb részét alkotják. Ezek az emberek baseball-sapkában járnak, McDonald’sban ebédelnek és elfogadják a fogyasztói társadalmat, illetve a fennálló állami kereteket. Mint ahogy korábban utaltunk rá, ezeknek az embereknek a döntő többsége nem szeretne a sária uralma alatt élni, és elégedettebb mindennapi életével, mint nem-muszlim társaik,⁶⁵ a felmérések szerint pedig a muszlimok többsége az integráció, nem pedig az izoláció híve.⁶⁶ Ráadásul, mint ahogy arra

63 Csicsmann, i. m. 299.

64 Csicsmann, i. m. 299–301.

65 Ali Allavi 2011.

66 Csicsmann, i. m. 303.

szintén rámutattunk, ezen csoportok messze nem képeznek egy monolit tömböt: sokkal jobban kötődnek a helyi nem-muszlim közösségekhez, mint egymáshoz.

Ovatosan kell bánnunk a muszlim populáció növekedési rátáját bemutató statisztikákkal. Giulio Meotti cikke „Eurábia” víziójával rémítgeti olvasóit,⁶⁷ melynek lakosságában a 21. század végére – sőt egyes kulcsállamokban, mint például Nagy-Britanniában, már 2050-re – többségben lesznek a muszlimok. Ez az elmélet ugyanakkor két ponton is sántít: először is, az európai muszlimok többsége nem arab, hanem perzsa, török, pakisztáni származású,⁶⁸ így az Eurábia elnevezés félrevezető. Ez annál is inkább fontos, mert ezek a csoportok identitásukat nem az alapján határozzák meg, hogy az iszlám közösség, az Umma tagjai, hanem származásuk, vagyis nemzeti hovatartozásuk (bangladesi, iráni) alapján. Másrészt, bár demográfiai statisztikáik valóban jobbák, mint a nem-muszlimoké, ez a trend – elsősorban az integráció és a nyugati modellek átvételének hatására – csökkenőben van, és a különbség egyre kisebb.⁶⁹

Az egyetlen tényezőt, amely némi aggodalomra ad okot, azok a muszlim közösségek jelentik, amelyek bár a kontinensen élnek, de elutasítják az együttműködést a befogadó társadalommal és annak normáinak átvételét. Ezek például a maghrebi muszlim bevándorlók esetében 15%-os arányt érnek el.⁷⁰ A legutóbbi, burkaviseletet tiltó törvények is ezt a csoportot célozták meg. Fontos kérdés lesz, hogy a többségi társadalom mit kezd ezekkel a közösségekkel – illetően hozzáállásuk a befogadó államhoz ugyanis nyilvánvalóan elfogadhatatlan. Azonban bármilyen lépésekre kerül is sor velük kapcsolatban, alapvető fontosságú, hogy éles határt vonjunk ezen, az együttműködést elutasító kisebbségi közösségek és az integrációt támogató többségi muszlimok között.

2. *Gazdasági dimenziók.* A második világháború utáni újjáépítéshez olcsó muszlim munkavállalók milliói érkeztek Európába, akik nélkül a kontinens talpra állítása megvalósíthatatlan lett volna. Ezeket a csoportokat az európai társadalom csak az 1973-as olajárrobbanás és gazdasági recesszió után kezdte el rossz szemmel nézni, mivel a helyi lakosság munkaerő-piaci vetélytársat látott bennük. Az muszlimokat tehát alapvetően gazdasági fenyegetésként értelmezték, és emiatt Európa megkísérelte

67 Meotti, Giulio: Welcome to Eurabia. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4063020,00.html>. Megtekintve: 2011. szeptember 13.

68 Csicsmann, i. m. 301.

69 Az 1970-es években egy Nyugat-Németországban élő török nő átlagosan még kettővel több gyereket vállalt, mint német sorstársa. 1991-re ez a különbség egy gyerekre csökkent. Ausztriában 1981-ben egy muszlim nőre még 3,1 élve szülés jutott, míg osztrák társára 1,7. 2001-re ez az arány 2,3, illetve 1,3-re csökkent. (Kent, Marry Mederios: Do Muslims have more Children than Other Women in Western Europe? <http://www.prb.org/Articles/2008/muslimsineurope.aspx?p=1>. Megtekintve: 2011. szeptember 13.)

70 Csicsmann, i. m. 303.

lezárni határait az új munkavállalók felé. Ez a kilencvenes években együtt járt az illegális bevándorlás és a feketemunka mértékének megnövekedésével. Bár egy-egy rövidebb konjunktúra képes volt arra, hogy ideiglenesen felszívja a muszlim munkásokat, illetve azok már Európában született 2., 3. generációját, ez egyre nehezebb feladatnak bizonyult. Súlyos problémát jelentett, hogy a vendégmunkások egy része – saját mulasztása miatt is – nem vagy csak nagyon nehezen sajátította el a befogadó ország nyelvét. Ez, illetve az a tény, hogy – részben a nyelvi akadályok miatt – a bevándorlók egy része csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni, jelentősen csökkentette társadalmi mobilitásukat. Ez együtt járt a gettósodással és a társadalmi marginalizációval.⁷¹ Bár a muszlimok egy részének sikerült kiemelkednie az akadémiai, üzleti, orvosi pálya felé, ez az út nem volt járható mindenki számára, a 2008-as nagy gazdasági válság pedig csak tovább fokozta ezen rétegek kilátástalanságát és elégedetlenségét.

Súlyos problémákat vet fel, hogy a jelenlegi gazdasági helyzetben vajmi kevés lehetőség és forrás van ezen emberek foglalkoztatására. Ugyanakkor, mivel ezeknek az embereknek a többsége már Európában látta meg a napvilágot, a probléma a miénk: nagyon sokan közülük francia, német, brit állampolgársággal rendelkeznek, és semmiféle kötődéssel nem rendelkeznek szüleik korábbi otthona felé.

3. *Közbiztonsági fenyegetés.* A fentebbi peremhelyzet egyenes következménye, hogy a kialakult muszlim gettóknak, városrészekben magasabbak a bűnözési ráták és a lakosság egy része könnyebben radikalizálható. Ennek kiváló példája volt a 2005-ös őszi franciaországi zavargások, amikor a többségében muszlim fiatalok összesen 9000 gépjárművet gyújtottak fel és 200 millió eurós kárt okoztak. Csakhogy amint Csicsmann László rámutat, az iszlámnak mint vallásnak vagy ideológiának valójában semmi köze sem volt a kirobbant zavargásokhoz. A gyújtogatókhoz tömegével csatlakoztak portugálok, sőt őshonos francia fiatalok is, akik szociális problémáiknak és követeléseiknek – muszlim sorstársaikkal egyetemben – ily módon adtak hangot. A spontán randalírozás során nem hangzottak el Amerika-, Izrael- vagy Nyugat-ellenes jelszavak, a demonstrálók egyetlen templomot vagy zsinagógát sem támadtak meg. Csicsmann szerint „a párizsi zavargások (...) egyértelműen visszavezethetők a külvárosi gettók lakóinak életkörülményeire, amely arról árulkodik, hogy a növekvő jövedelem-egyenlőtlenségeket és a jelenlevő diszkriminációt a francia kormánynak nem sikerült orvosolnia”.⁷² Hasonló mozgatórugókat fedezhetünk fel a kormány megszorító intézkedései nyomán kirobbant nagy-britanniai zavargásokban is.⁷³

71 Csicsmann, i. m. 301–302.

72 Csicsmann, i. m. 313–314.

73 Öncélú düh vagy lázadás a rendszer ellen – magyarázatok a brit zavargásokra. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20110811-a-brit-zavargasok-lehetesegekai.html>. Megtekintve: 2011. szeptember 13.

Mindezek tükrében Angela Merkel és a konzervatívok szavai a multikulturális együttélés kudarcáról teljesen más dimenzióba helyeződnek át: ebben a kapcsolatrendszerben úgy tűnik, valójában nem arról van szó, hogy kultúrák ütköznenek egymással, hanem hogy az egyre szűkülő szociális és gazdasági javak milyen társadalmi csoportok között kerüljenek szétosztásra. Európa – érthető módon – nem akar több bevándorlót, mert saját lakosságát sem képes eltartania a megszokott életszínvonalon. Ugyanakkor a már itt levő, de nem kellően integrálódott – értsd: megfelelő megélhetéssel nem rendelkező – csoportok és őslakos sorstársaik az eddigi bőkezű szociális kiadások megcsapolásával egzisztenciális veszélybe kerültek. Az éremnek két oldala van: ezek az emberek eddig nem voltak rákényszerítve arra, hogy javítsanak munkaerő-piaci pozícióikon (továbbtanulás, nyelvtanulás), és ezt legtöbbször el is mulasztották megtenni, ugyanakkor a befogadó államok sem készítették elő kellően ezt az átmenetet. Ez a sokkhatás pedig elősegíti a problémára adott radikális választok megszületését.

Mint oly sokszor a történelemben, az egymás mellett élő nyugati és muszlim közösségek fontos válaszút elé érkeztek. Az európai gazdasági válság számos kihívást, de ugyanannyi lehetőséget is tartogat a csoportok tagjainak. A közeljövő alapvető kérdése az lesz, hogy a felek milyen mértékben hajlandóak áldozatot és kölcsönös engedményeket hozni a társadalmi javak igazságosabb újrafelosztása terén, illetve milyen mértékben hajlandók feladni a már megszokott életviteli mechanizmusait, sőt életszínvonalukat. Ezzel kapcsolatban súlyos és egyelőre megoldatlan problémaként jelenik meg, hogy amennyiben erre még hajlandók is lennének a társadalmak, miként valósítható ez meg a gyakorlatban?

Ennek a folyamatnak ugyanakkor előfeltétele lesz, hogy a két közösség tagjai bizalommal tekintsenek egymásra, és ne hallgassanak saját radikálisuk szavára, akik valamiféle elvont absztrakció kedvéért lángba borítanák az egész világot. Éppen ezért kulcsfontosságú, hogy a nyugati kultúrkör, illetve a perifériák muszlimjai közül mennyien fogják a „könnyebbik utat” választani: a probléma kriminalizálását, valamint szekurizálását, illetve a valós radikalizálódást és kriminalizálódást. Ha a két társadalmi csoport bármelyikében is hosszabb távon a türelmetlenség és a radikalizmus kerekedik felül, az magával fogja hozni azt, hogy a jelenleg elhanyagolható mértékű biztonsági problémák nagyon is konkrét fenyegetésekké manifesztálódjanak.